

**Феномен самовільного
залишення військової частини
або місця служби в умовах
режиму воєнного стану в
Україні. Кримінологічний
вимір та заходи запобігання**

Монографію присвячено комплексному соціально-правовому та кримінологічному аналізу самовільного залишення військової частини або місця служби в Україні, що в сучасних умовах воєнного стану перетворилося на одну з найгостріших загроз національній безпеці. У роботі розкрито сутність цього правопорушення як специфічного кримінологічного феномену, досліджено його кількісно-якісні показники та встановлено закономірності трансформації військової злочинності від початку гібридної агресії у 2014 р. до періоду повномасштабного вторгнення РФ в Україну включно. Особливу увагу приділено аналізу особи військовослужбовця-правопорушника, виокремленню чинників морального та правового нігілізму, а також визначенню специфічних мотивів вчинення СЗВЧ в екстремальних умовах бойової обстановки. За результатами узагальнення значного масиву емпіричних даних (судової практики, опитувань військовослужбовців та цивільних осіб) розроблено основні напрями та конкретні заходи запобігання цим діям, спрямовані на зміцнення боєздатності Збройних Сил України та відновлення правопорядку.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів юридичних закладів освіти, працівників органів військової юстиції, командування Збройних Сил України, правоохоронців, суддів, а також усіх, хто цікавиться актуальними проблемами забезпечення воєнної безпеки та зміцнення військової дисципліни в умовах війни.

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ
ЗЛОЧИННОСТІ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

ВЛАДИСЛАВА БАТИРГАРЕЄВА
ВІТАЛІЙ ЖУРАВЕЛЬ
НАТАЛІЯ НЕТЕСА

**ФЕНОМЕН САМОВІЛЬНОГО
ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ
ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ
В УМОВАХ РЕЖИМУ ВОЄННОГО
СТАНУ В УКРАЇНІ:
КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ВИМІР
ТА ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ**

Монографія

Харків
«Право»
2026

Колектив авторів:

В. С. Батиргарєєва – д-р юрид. наук, проф.: вступ – у співавт. з В. В. Журавлем і Н. В. Нетесою, підрозділи 1.3, 1.4, висновки до розділу 1 – у співавт. з В. В. Журавлем, висновки – у співавт. з В. В. Журавлем і Н. В. Нетесою;

В. В. Журавель – д-р філософії: вступ – у співавт. з В. С. Батиргарєєвою і Н. В. Нетесою, підрозд. 1.1, 1.2, 1.5, висновки до розділу 1 – у співавт. з В. С. Батиргарєєвою, розділ 2, висновки до розділу 2, розділ 3, висновки до розділу 3, підрозд. 4.1, 4.2, висновки до розділу 4 – у співавт. з Н. В. Нетесою, висновки – у співавт. з В. С. Батиргарєєвою і Н. В. Нетесою;

Н. В. Нетеса – канд. юрид. наук, ст. дослідник: вступ – у співавт. з В. С. Батиргарєєвою і В. В. Журавлем, підрозд. 4.3, висновки до розділу 4 – у співавт. з В. В. Журавлем, висновки – у співавт. з В. С. Батиргарєєвою і В. В. Журавлем

Рецензенти:

Ю. В. Орлов – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права і кримінології навчально-наукового інституту № 1 (підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України) Харківського національного університету внутрішніх справ;

М. Г. Колодяжний – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України

*Рекомендовано до друку
вченою радою Науково-дослідного інституту вивчення проблем
злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України
(постанова № 2/3 від 22 травня 2026 р.)*

© Батиргарєєва В. С., Журавель В. В.,
Нетеса Н. В., 2026

© Науково-дослідний інститут вивчення
проблем злочинності імені академіка
В. В. Сташиса Національної академії
правових наук України, 2026

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень	5
Вступ	6

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ ЯК ОБ'ЄКТА КРИМІНОЛОГІЧНОГО ПІЗНАННЯ

1.1 Аналіз стану наукової розробки проблеми самовільного залишення військової частини або місця служби в Україні в дисциплінах кримінально-правового циклу.	15
1.2 Методологія кримінологічного дослідження самовільного залишення військової частини або місця служби у кримінологічній науці.....	42
1.3 Сценарії розвитку самовільного залишення військової частини або місця служби як соціально-правового явища: прогностичний підхід	69
1.4 Визначальні особливості самовільного залишення військової частини або місця служби як кримінологічного феномену під час воєнного стану	84
Висновки до розділу 1	100

РОЗДІЛ 2

КІЛЬКІСНО-ЯКІСНИЙ ВИМІР ЯВИЩА САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ

2.1 Кримінологічний аналіз рівня, структури і динаміки самовільного залишення військової частини або місця служби..	103
2.2 Латентність самовільного залишення військової частини або місця служби в Україні... ..	128
Висновки до розділу 2.	139

РОЗДІЛ 3

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБИ ПРАВОПОРУШНИКА- ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ, ЩО САМОВІЛЬНО ЗАЛИШАЄ ВІЙСЬКОВУ ЧАСТИНУ АБО МІСЦЕ СЛУЖБИ, ТА ДЕТЕРМІНАЦІЯ ЦИХ ДІЯНЬ

3.1 Особа правопорушника-військовослужбовця, що самовільно залишає військову частину або місце служби: соціально-демографічні, кримінально-правові та морально-психологічні ознаки	142
--	-----

3.2 Криміногенні чинники, що зумовлюють вчинення самовільного залишення військової частини або місця служби ..	184
Висновки до розділу 3.	202

РОЗДІЛ 4

ЗАПОБІГАННЯ САМОВІЛЬНОМУ ЗАЛИШЕННЮ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ

4.1 Основні об'єкти запобіжного впливу у практиці запобігання самовільному залишенню військової частини або місця служби військовослужбовцями	208
4.2 Основні напрями кримінологічного запобігання самовільному залишенню військової частини або місця служби військовослужбовцями.	220
4.3 Реалізація запобіжного потенціалу кримінально-правових норм у сфері протидії самовільному залишенню військової частини або місця служби..	263
Висновки до розділу 4	279
Висновки	284
Список використаних джерел	291

Вступ

Повномасштабна збройна агресія РФ проти України докорінно змінила структуру злочинності в нашій країні, вивівши на авансцену проблеми, які раніше здавалися нам периферійними. Саме тому, аналізуючи правопорядок в армії, сьогодні ми просто не маємо права спиратися на кабінетні теорії мирного часу, адже вони занадто далекі від тієї жорсткої реальності, в якій опинилася наша держава. Конституційне положення про захист Вітчизни – тепер не просто юридична декларація, а реальне випробування на міцність для сотень тисяч українців. За таких обставин самовільне залишення військової частини або місця служби, а так само несвоєчасне з'явлення військовослужбовця на службу без поважних причин (далі – СЗВЧ) перетворилося, на жаль, на явище, що б'є у саму основу нашої здатності тримати удар. Це діяння напряду підриває обороноздатність держави, змушуючи нас – кримінологів та правознавців – шукати чесні, а подекуди й доволі болючі відповіді на складні запитання, що постійно виникають у суспільстві.

Навколо статті 407 Кримінального кодексу України (Самовільне залишення військової частини або місця служби) сьогодні вирує справжній шторм. Суспільство коливається між гнівом і співчуттям, між вимогою суворого покарання та спробами знайти виправдання таким вчинкам у стрічках соціальних мереж. Ситуація загострилася на межі 2025-го та 2026-го років, коли офіційні цифри щодо військових кримінальних правопорушень почали зникати з публічного простору. Зокрема, аналіз динаміки відповідних правопорушень наприкінці 2025 року значно ускладнився через обмеження доступу до офіційної статистичної звітності. Починаючи з листопада 2025 року, Офісом Генерального прокурора було вилучено деталізацію за статтями 407 та 408 КК України, а з січня 2026 року взагалі припинено публікацію відкритих даних за розділом XIX Особливої частини КК України (Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)). Така зміна політики оприлюднення чутливої інформації в умовах правового режиму воєнного стану створила певний інформаційний дефіцит.

У такі моменти, коли відомості кримінально-правової статистики виявляються обмеженими, голос науки має звучати найгучніше. Саме тому ми взяли за кримінологічне дослідження СЗВЧ, щоб заповнити вакуум об'єктивності та висвітлити реальні процеси, які стоять за абстрактними номерами статей. І хоча це явище, як й уся військова злочинність, має глибоке історичне коріння, однак сучасні умови кардинально змінили динаміку аналізованих кримінально караних правопорушень, мотиви та чинники, що їх зумовлюють, а також реакцію суспільства на них.

Від 2014 року – початку неоголошеної агресії у гібридній її фазі до повномасштабного вторгнення рф в Україну – військова злочинність пройшла шлях динамічного, але разом із тим суперечливого розвитку до закріплення за нею після 24 лютого 2022 року «статусу» домінантної. Якщо до зазначеної дати правопорушення розділу XIX Особливої частини КК України, до яких належить й діяння, передбачене ст. 407 КК, у структурі всієї злочинності посідали лише вісімнадцяту сходинку, то станом на 1 листопада 2025 року питома вага зазначених діянь у загальній структурі є найбільшою, складаючи понад третину (35,65%) від усіх облікованих у державі правопорушень. Причому лідируючу позицію серед військових злочинів посідає саме СЗВЧ.

... Це цифри, які важко досягнути. Стрімке зростання кількості СЗВЧ – майже у 80 разів за роки активного протистояння – свідчить про те, що ми маємо справу не з поодинокими актами непокори, а з лавиноподібним соціально-правовим явищем. Такий зліт статистики є чітким сигналом: старі важелі впливу більше не працюють. Ситуація ускладнюється ще й тим, що величезний масив подібних посягань залишається в тіні через високу латентність, неоднозначне ставлення суспільства до примусової мобілізації та вимушені управлінські компроміси. По суті, СЗВЧ перетворилося на своєрідний індикатор внутрішнього стану армії, в якому сфокусувалися втома, управлінські прорахунки та граничне психологічне виснаження людей. Саме тому цей феномен змушує докорінно переглянути підходи до запобігання злочинності й шукати нові точки опори для зміцнення дисципліни. На основі викладеного глибокий кримінологічний аналіз змін об'єктивної реальності має стати тим підґрунтям, на якому базуватиметься ефективний механізм протидії вказаній деструктивній тенденції. Реалізація такого підходу вимагає від органів кримінальної юстиції

та суспільства в цілому злагоджених і рішучих дій, спрямованих на захист правопорядку, відновлення справедливості й зміцнення боєздатності українського війська.

З огляду на це, надання вичерпної характеристики діянню, передбаченому статтею 407 КК України, дослідження особи правопорушника та детермінант цього виду злочинних проявів стають пріоритетом. Розробка науково обґрунтованих пропозицій щодо запобігання СЗВЧ, особливо в умовах воєнного стану, є сьогодні найважливішим завданням як для кримінологічної науки, так і для правозастосовної практики.

Дослідженню проблеми кримінально-правової характеристики військових правопорушень у цілому та ухилення від виконання військового обов'язку, у тому числі й шляхом СЗВЧ, а так само кримінологічному та криміналістичному аналізу цих явищ присвячені численні роботи вітчизняних і зарубіжних фахівців сучасності. Вагомий внесок у розвиток знання про стратегії запобігання військовим злочинам (що має визначальне значення й для забезпечення українського суспільства від діянь, передбачених ст. 407 КК України) зробили такі вітчизняні вчені, як: Г. М. Анісімов, О. М. Артеменко, П. П. Богуцький, І. В. Вернидубов, П. Г. Висоцький, В. В. Голіна, В. В. Давиденко, В. С. Давиденко, Ю. П. Дзюба, Н. А. Дмитренко, С. І. Дячук, П. Т. Едер, А. О. Кавунська, Д. В. Казначєєва, М. І. Карпенко, В. І. Касинюк, Т. Ю. Касько, О. В. Коба, М. Г. Колодяжний, М. В. Корнієнко, О. П. Котляренко, Д. Ю. Купар, А. М. Ониськів, Ю. В. Орлов, Є. М. Пашенко, В. О. Пелецький, Є. Б. Пузиревський, С. П. Сегеда, М. М. Сенько, В. М. Стратонов, Є. Л. Стрельцов, М. С. Туркот, С. О. Харитонов, О. О. Шкута та ін.

Серед зарубіжних учених, хто працював і працює в розглядуваній сфері, слід згадати про здобуток Джеймса М. Бйорка (James M. Bjork), Лізи А. Бреннер (Lisa A. Brenner), Кліфтона Д. Браянта (Clifton D. Bryant), Росса Макгаррі (Ross McGarry), Ендрю Голдсмита (Andrew Goldsmith), Гретхен Л. Хаас (Gretchen L. Haas), Джінзе Лю (Jinze Liu), Іфань Пен (Yifan Peng), Рональда К. Поропатича (Ronald K. Poropatich), Лоуренса Б. Радіна (Lawrence B. Radine), Джозефа Тренамана (Joseph Trenaman), Бена Ведхема (Ben Wadham), Яньшань Ван (Yanshan Wang), Ішу Вей (Ishu Wei), Чуньхуа Венг (Chunhua Weng), Юньюй Сяо (Yunyu Xiao), Іє Чжан (Yiye Zhang), Юхань Чжан (Yuhan Zhang) та ін.

Попри значний внесок перелічених авторів, науковий інтерес до військової злочинності, і особливо до СЗВЧ, суттєво зріс після запровадження в Україні правового режиму воєнного стану. Це сталося тому, що теорія і практика зіткнулися з новими викликами, нетиповими для мирного часу. У сучасних реаліях СЗВЧ як протиправне суспільно небезпечне діяння набуває нового кримінологічного та соціально-правового значення, постаючи як фундаментальна проблема, розв'язання якої не має аналогів у новітній історії Української держави. Крім того, постійна трансформація законодавчих положень щодо криміналізації та караності цього явища свідчить про безперервний пошук адекватної реакції держави на правопорушення. Брак консенсусу та суперечливе ставлення суспільства до проблеми ухилення від військової служби також не сприяють національній єдності перед обличчям ворога. Така ситуація вимагає всебічного аналізу військової злочинності на прикладі СЗВЧ задля переосмислення набутого досвіду та напрацювання перспективних підходів до запобігання цьому негативному феномену.

Монографію спрямовано на реалізацію Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2026–2030 роки, затвердженої постановою загальних зборів НАПрН України від 30 квітня 2026 року №2–26. Робота також є складовою фундаментального дослідження за темою «Злочинність в Україні у повоєнний період: кримінологічні прогнози та заходи запобігання» (номер державної реєстрації в УкрІНТЕІ 0124U005211), що розробляється в Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України. Крім того, проблематика монографії враховує завдання, що зазначені у рішенні РНБО України «Стратегія воєнної безпеки України» від 25 березня 2021 р., введеному в дію Указом Президента України № 121/2021 від 25 березня 2021 р., та Концепції розвитку кримінологічної науки в Україні на початку XXI століття, схваленої Координаційним бюро з проблем кримінології НАПрН України у березні 2002 р.

Під час написання цієї монографії авторами була поставлена мета: на підставі комплексного соціально-правового та кримінологічного аналізу СЗВЧ як найпоширенішого виду військових злочинів, що вчиняються в умовах дії у країні правового режиму воєнного стану, розробити систему перспективних заходів із запобігання діянню, передбаченому ст. 407 КК України. Поставлену мету досягнуто завдяки

реалізації численних завдань, серед яких: 1) аналіз сучасного стану наукових досліджень, присвячених кримінологічному та соціально-правовому вивченню явища СЗВЧ та забезпеченню суспільства від нього; 2) обґрунтування визначальної ролі факту повномасштабного вторгнення рф в Україну у трансформаційних процесах, що відбуваються у військовій злочинності, на прикладі діяння, передбаченого ст. 407 КК України; 3) виокремлення визначальних особливостей, що характеризують СЗВЧ як кримінологічний феномен у період воєнного стану; 4) дослідження кількісних та якісних показників (рівня, структури, динаміки) злочинів, передбачених статтею 407 КК України, і визначення актуальних тенденцій їх розвитку від початку гібридної агресії рф проти України й дотепер; 5) визначення рівня та видів латентності СЗВЧ на основі результатів опитування респондентів із числа військовослужбовців та пересічних громадян, а також вивчення даних офіційної статистики і попередніх праць науковців; 6) надання кримінологічної характеристики особи правопорушника, який вчиняє злочин, передбачений ст. 407 КК України, що включає опис соціально-демографічних, кримінально-правових, морально-психологічних та інших властивостей, притаманних такій особі; 7) розкриття характеру чинників явища СЗВЧ з урахуванням специфіки функціонування українського суспільства в період дії правового режиму воєнного стану; 8) установлення об'єктів запобіжного впливу у практиці протидії СЗВЧ та характеристика їх особливостей, які треба враховувати під час запровадження й реалізації відповідних запобіжних заходів із метою мінімізації кількості випадків СЗВЧ; 9) формулювання поняття запобігання феномену СЗВЧ та визначення основних напрямів запобіжної діяльності щодо цього явища в умовах воєнного стану та ін.

Правовий контекст роботи охоплює широке коло джерел: від засадничих положень Конституції України та Кримінального кодексу до динамічного масиву законодавства воєнного часу. Особливу увагу приділено законам, що трансформували відповідальність за злочини проти порядку несення служби в умовах воєнного стану, зокрема щодо вдосконалення покарань, запровадження інституту умовно-дострокового звільнення для участі в обороні країни та оновлення порядку проходження служби. Аналіз базується не лише на профільних статутах ЗСУ та положеннях про проходження служби, а й на переосмис-

ленні законодавчого спадку минулого, що дозволяє простежити еволюцію правової думки у військовій сфері.

В основі представленого дослідження лежить міждисциплінарний синтез знань. Класична кримінологія та кримінальне право стали відправною точкою для розуміння природи СЗВЧ, а інструментарій правової статистики надав цим висновкам необхідної статистичної переконливості та фактологічної точності. У свою чергу, осмислення етичних аспектів війни стало можливим завдяки залученню філософського та історичного знання. Водночас звернення до психології та соціології дозволило зазирнути «за фасад» правової норми, розкривши глибинні мотиви та динаміку колективних процесів у військовому середовищі. Окреме місце в роботі посідають напрацювання з воєнної медицини: вони дали можливість врахувати граничне психофізичне виснаження людини в зоні бойових дій як важливий чинник, що впливає на стан правопорядку.

Об'єктивність та достовірність наукових висновків стали можливими завдяки залученню розгалуженої системи практичних даних. Емпіричний масив дослідження інтегрував у собі: а) офіційний вектор (дані Офісу Генерального прокурора, МВС, Державної судової адміністрації та Держстату України); б) судовий досвід (результати вивчення 300 судових рішень, винесених після початку повномасштабного вторгнення рф); в) соціологічний зріз (анкетування 495 військовослужбовців та працівників Військової служби правопорядку, а також думки понад 370 цивільних громадян); г) ексклюзивний матеріал (дані монографічного інтерв'ювання 10 осіб, які мають безпосередній досвід вчинення СЗВЧ або дезертирства). Поєднання цих джерел дозволило сформувати панорамний погляд на аналізовану проблему.

Ця монографія є першим в Україні цілісним і ґрунтовним кримінологічним свідченням фундаментальних трансформацій, яких зазнало СЗВЧ під впливом повномасштабної агресії рф. Наукова новизна роботи виходить за рамки формальних описів, пропонуючи принципово новий погляд на СЗВЧ не просто як на кримінально каране правопорушення, а як на складний соціальний феномен, що не має аналогів у новітній історії та ставить перед державою виклики, які неможливо подолати «кабінетними» методами мирного часу. У цьому зв'язку авторами пропонується розглядати СЗВЧ як кримінологічно новий тип девіантної поведінки воєнного часу, який не піддається ефективному

поясненню та регулюванню в межах традиційних підходів мирного періоду.

Творчим колективом обґрунтовується, що в умовах повномасштабної збройної агресії СЗВЧ набуває особливого суспільно небезпечного потенціалу, який екстраполюється далеко за межі суто військового середовища, прямо впливаючи на стійкість усього соціуму та обороноздатність країни. При цьому підкреслюється, що цей потенціал має системний характер і поширюється на різні рівні суспільних відносин, формуючи додаткові ризики для функціонування державних інституцій. Крім того, під час роботи над обраною проблематикою вдалося ідентифікувати низку визначальних особливостей цього явища, виникнення або посилення яких викликано збройною агресією РФ: від його прямої залежності від воєнно-політичної ситуації на фронті до лавиноподібного зростання статистики, де динаміка правопорушень, передбачених ст. 407 КК України, змінилася з хвилеподібної на катастрофічно стрімку. Робиться наголос на тому, що реальні масштаби проблеми значно переважають офіційні цифри через процеси штучної латентизації та відсутність ізоморфності між кількістю зареєстрованих фактів і реальним числом осіб, що їх вчинили. На цьому тлі трансформація законодавчих підходів до криміналізації та караності СЗВЧ постає як вимушений пошук ефективних шляхів впливу на ситуацію, що ускладнюється неоднозначним ставленням українського суспільства до зазначеного явища.

Особливу цінність праці становить сформований авторами портрет сучасного правопорушника. Всупереч стереотипам, що сформувалися у суспільстві, це переважно соціально активні чоловіки віком 30–50 років, які мають родини та до призову вели звичайне цивільне життя. При цьому дослідження виявило глибокий внутрішній конфлікт: часто саме наявність сім'ї стає мотивом для вчинення правопорушення, а особистісні властивості таких осіб поєднують у собі як вольові вади – боягузтво чи легкодухість, так і небезпечні прояви правового та морального нігілізму. Тривожним сигналом є і медико-соціальний аспект: у 23,67% випадків зафіксовано психічні та поведінкові розлади внаслідок вживання алкоголю, що вказує на важливість врахування фізичного та психічного виснаження як детермінанти злочинності.

Розвиваючи теоретичну базу, у монографії надається розгалужена система мотивів – від конфліктогенних ситуацій у підрозділі до гра-

ничної втоми, перевантаження та адиктивної поведінки. Таке структурування чинників дозволило переосмислити саму філософію запобігання СЗВЧ, трактуючи її як комплексну діяльність усіх інституцій суспільства, спрямовану не лише на реалізацію каральної функції, а й на зміцнення боєздатності армії через нейтралізацію чинників зазначеного явища. У цьому контексті в монографії презентовано вдосконалену методiku оцінки криміногенного потенціалу крізь призму трьох часових проєкцій – періоду до 2014 року, етапу гібридної агресії та часу повномасштабного вторгнення та введення режиму воєнного стану, що триває дотепер. Такий підхід дав можливість простежити якісну трансформацію явища – від поодиноких випадків до різкого, фактично лавиноподібного зростання, що має ознаки кримінологічної кризи.

Спираючись на результати ретроспективного аналізу, автори окреслили головні вектори розбудови системи запобігання СЗВЧ як багатоаспектної діяльності, якою охоплюються такі основні блоки запобіжних заходів, як: а) політико-гуманітарний; б) особистісно-мотиваційний; в) соціально-правовий; г) інформаційно-правовий; д) ресурсно-інноваційний. Такий комплексний підхід дозволяє подолати вузьковідомче регулювання та забезпечити системний вплив на чинники правопорушень через поєднання ідеологічних, психологічних, юридичних та технологічних інструментів.

У сукупності отримані результати формують цілісне бачення СЗВЧ як багатовимірного кримінологічного явища воєнного часу та створюють підґрунтя для формування більш ефективної державної політики у сфері запобігання військовим правопорушенням і зміцнення обороноздатності України. Тому практичне значення отриманих під час дослідження результатів є безумовним, адже вони стають дієвим інструментарієм для законодавців у вдосконаленні кримінального права, основою для методик розслідування військових злочинів та фундаментом для подальших наукових пошуків і підготовки кадрів у сфері військової юстиції.

Р. S. У цій монографії автори намагалися розгледіти людину в епіцентрі граничного напруження. Хто він – той, хто наважився на такий крок? Чому його внутрішній опір дав збій саме зараз? Аналіз судової практики та відверті відповіді сотень військовослужбовців дозволили нам скласти пазл із втоми, сімейних трагедій та гострого відчуття несправедливості.

Р. Р. S. Авторські висновки можуть здатися гострими, але істина в часи війни рідко буває комфортною. Є переконання, що подолати цей виклик лише силою закону неможливо. Потрібна інша філософія підтримки війна. Зміцнення армії та реальний рівень повернення людей до обов'язку – ось єдине мірило того, чи навчилися ми розуміти ці складні кримінологічні уроки. Ця праця написана для тих, хто готовий дивитися реальності в очі заради нашої спільної перемоги!

Р. Р. P. S. Автори висловлюють глибоку вдячність колегам Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, зокрема доктору юридичних наук, професору, завідувачі відділу дослідження кримінального процесу та судоустрою Наталії Валеріївни Глинській, кандидату юридичних наук, старшому досліднику, завідувачу відділу кримінологічних досліджень Максиму Геннадійовичу Колодяжному та кандидату юридичних наук, доценту, завідувачу відділу дослідження проблем кримінально-виконавчого права Володимирі Володимировичу Пивоварову за вагому підтримку в науковому пошуку істини.

Батиргарєєва В.

Б28 Феномен самовільного залишення військової частини або місця служби в умовах режиму воєнного стану в Україні: кримінологічний вимір та заходи запобігання : монографія / Владислава Батиргарєєва, Віталій Журавель, Наталія Нетеса ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Нац. акад. прав. наук України. – Харків : Право, 2026. – 320 с.

ISBN 978-617-8848-91-0

Монографію присвячено комплексному соціально-правовому та кримінологічному аналізу самовільного залишення військової частини або місця служби в Україні, що в сучасних умовах воєнного стану перетворилося на одну з найгостріших загроз національній безпеці. У роботі розкрито сутність цього правопорушення як специфічного кримінологічного феномену, досліджено його кількісно-якісні показники та встановлено закономірності трансформації військової злочинності від початку гібридної агресії у 2014 р. до періоду повномасштабного вторгнення РФ в Україну включно. Особливу увагу приділено аналізу особи військовослужбовця-правопорушника, виокремленню чинників морального та правового нігілізму, а також визначенню специфічних мотивів вчинення СЗВЧ в екстремальних умовах бойової обстановки. За результатами узагальнення значного масиву емпіричних даних (судової практики, опитувань військовослужбовців та цивільних осіб) розроблено основні напрями та конкретні заходи запобігання цим діянням, спрямовані на зміцнення боєздатності Збройних Сил України та відновлення правопорядку.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів юридичних закладів освіти, працівників органів військової юстиції, командування Збройних Сил України, правоохоронців, суддів, а також усіх, хто цікавиться актуальними проблемами забезпечення воєнної безпеки та зміцнення військової дисципліни в умовах війни.

УДК 343.9:355.23

Наукове видання

Батиргарєєва Владислава Станіславівна
Журавель Віталій Володимирович
Нетеса Наталія Володимирівна

**ФЕНОМЕН САМОВІЛЬНОГО
ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ
АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ В УМОВАХ
РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ:
КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ТА ЗАХОДИ
ЗАПОБІГАННЯ**

Монографія

Видається в авторській редакції

Підписано до друку 30.06.2026. Формат 60×90/16.
Ум. друк. арк. 20. Обл.-вид. арк. 17. Тираж 100 пр. Зам. № 712

ТОВ «Видавничий дім «Право»,
вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна
Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна
Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20
Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>
E-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8024 від 05.12.2023

Виготовлено ТОВ «Промарт Плюс»,
вул. Весніна, 12, м. Харків, 61023, Україна
Тел. (097) 445-07-79
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8388 від 16.07.2025

Перейти на сайт →